

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคม จากองค์กรสู่ท้องถิ่นรอบเมืองแร่ทองคำชาติ จังหวัดพิจิตร ในครั้งนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาเฉพาะกรณีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียภายในและภายนอกเมืองแร่ทองคำชาติ ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) อีกทั้งผู้ศึกษายังได้ทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและน่าเชื่อถือ ซึ่งมีรายละเอียดวิธีการดำเนินการในการศึกษาวิจัย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษากการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมจากองค์กรสู่ท้องถิ่นรอบเมืองแร่ทองคำชาติ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่

1. กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารระดับสูงของเมืองแร่ทองคำชาติและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของเมืองแร่ทองคำ โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบจำเพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดขึ้นประกอบไปด้วย

1.1 ผู้บริหารระดับสูงของเมืองแร่ทองคำชาติ จำนวนอย่างน้อย 5 คน

1.1.1 เป็นผู้บริหารระดับสูงภายในเมืองแร่ทองคำ

1.2 ผู้ปฏิบัติงานภายในเมืองแร่ทองคำชาติ จำนวนอย่างน้อย 10 คน

1.2.1 เป็นผู้ปฏิบัติงานภายในเมืองแร่ทองคำชาติอย่างน้อย 2 ปี

1.2.2 เป็นผู้ที่ยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

1.3 ผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน ภายใน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านเขาหม้อ บ้านเขาดิน ตำบลเขาเจ็ดยอด อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร และบ้านดงหลง บ้านหนองแสง ตำบลท้ายดง อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนอย่างน้อยชุมชนละ 1 คน

1.3.1 เป็นผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน

1.3.2 เป็นผู้ที่ยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

1.4 กลุ่มประชาชนทั่วไปที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการทำเหมืองแร่ทองคำที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงเมืองแร่ทองคำมากที่สุด จำนวน 4 หมู่บ้าน ภายใน 2 ตำบล คือ บ้านเขาหม้อ

บ้านเขาดิน ตำบลเขาเจ็ดยอด อำเภอทับคล้อ จังหวัดพิจิตร และบ้านดงหลง บ้านหนองแสง ตำบลท้ายดง อำเภอวังโป่ง จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนอย่างน้อย 20 คน

1.4.1 เป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่ศึกษาอย่างน้อย 1 ปี

1.4.2 เป็นผู้ที่ยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล

วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างสมบูรณ์ ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการและเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

1. การสร้างสัมพันธภาพ (Relation)

การวิจัยครั้งนี้มีกระบวนการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างได้โดยง่าย เนื่องจากผู้วิจัยทำงานอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของเหมืองแร่ทองคำชาติ จึงสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวของกลุ่มตัวอย่างในบางกลุ่มและรู้จัก อีกทั้งคุ้นเคยเป็นอย่างดี โดยกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มนั้น ผู้วิจัยจะดำเนินการนัดสัมภาษณ์โดยยึดถือเอาความสะดวกของกลุ่มตัวอย่างเป็นสำคัญ การทำความคุ้นเคยกับกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพนั้น เป็นสิ่งที่มีความสำคัญ นอกจากจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ การทำความรู้จักแล้วยังทำให้เกิดความไว้วางใจและยังรู้สึกเป็นกันเองและทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลเชิงลึกอีกด้วย ซึ่งก่อนสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะบอกถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยและประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย ซึ่งทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รับรู้ว่าการให้ความร่วมมือในการวิจัยหรือการศึกษาครั้งนี้มีความสำคัญ มีคุณค่าและให้ผู้ให้สัมภาษณ์มีประโยชน์กับงานวิจัย อีกทั้งผู้วิจัยได้ชี้แจงถึงการที่ผู้วิจัยจะรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่างไว้อย่างดี และการศึกษาในครั้งนี้ได้ใช้เทปบันทึกเสียงร่วมกับการสัมภาษณ์ ดังนั้น ผู้วิจัยจะขออนุญาตอัดเทปและจดบันทึกพร้อมชี้แจงบอกสิทธิต่าง ๆ ก่อนจะเริ่มสัมภาษณ์

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์จะใช้การสัมภาษณ์ในรูปแบบของการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการที่มุ่งแสวงหาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จะถามคำถามในลักษณะที่ว่ากำลังค้นหาคำตอบสำหรับสิ่งที่สงสัยใคร่รู้อย่างใดอย่างหนึ่ง คำถามจะเจาะลึกและซอกแซกเข้าไปในแง่มุมต่าง ๆ ของประเด็นที่อยากรู้ การสนทนาในการสัมภาษณ์นั้นเป็นการสนทนาที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน ผู้วิจัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสนทนานั้นจะมุ่งความสนใจไปยังเรื่องที่เฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ขณะเดียวกันก็จะเปิดกว้างสำหรับข้อมูลอื่นที่เกี่ยวกับเรื่องนั้น เรื่องที่ได้ยิน ได้ฟังมาทั้งหมดจะถูกนำมาเรียบเรียงใหม่เป็นข้อความเชิงพรรณนา เพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป

3. การสังเกต (Observation)

การสังเกต คือ การเฝ้าดูสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเอาใจใส่และกำหนดไว้อย่างมีระเบียบวิธีเพื่อวิเคราะห์หรือหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นกับสิ่งอื่นโดยผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) เป็นการสังเกตโดยที่ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในการใช้ชีวิตประจำวันและในกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งจะสังเกตถึงความรู้สึกเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของเหมืองแร่ทองคำจากกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มในด้านบุคลิกลักษณะ ท่าทาง การพูดคุย ระดับเสียง สีหน้า ซึ่งการสังเกตบริบทของกลุ่มตัวอย่างจะทำให้ผู้วิจัยมีประเด็นที่จะพูดคุยกับกลุ่มเป้าหมายได้กว้างขวางขึ้นและทำให้เข้าใจประสบการณ์ต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น ในระหว่างการสังเกต ผู้วิจัยมีการจดบันทึกภาคสนามที่สังเกตพบ (Field note) โดยบันทึกสิ่งที่สังเกตได้ตามความเป็นจริง โดยบรรยายอย่างละเอียดถึงสิ่งแวดล้อม สถานที่ เหตุการณ์ คำพูดของบุคคล หลังจากนั้นผู้วิจัยติดตามสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลตามแนวคำถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

1. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ใช้ในการสัมภาษณ์เจาะลึกกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยสร้างแนวคำถามโดยใช้แนวคิดจากการศึกษาเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ โดยแนวคำถามมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด จำนวน 4 ชุดคำถามประกอบด้วย

- ชุดคำถามที่ 1 สำหรับผู้บริหารระดับสูงของเหมืองแร่ทองคำ เกี่ยวกับข้อมูลด้านการกำกับดูแลองค์กร
- ชุดคำถามที่ 2 สำหรับผู้ปฏิบัติงานภายในเหมืองแร่ทองคำ เกี่ยวกับข้อมูลด้านสิทธิมนุษยชนและการปฏิบัติด้านแรงงาน
- ชุดคำถามที่ 3 สำหรับผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน ภายใน 2 ตำบล เกี่ยวกับข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคมขององค์กรที่มีต่อชุมชน
- ชุดคำถามที่ 4 สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ เหมืองแร่ทองคำ ซึ่งประกอบไปด้วย 4 หมู่บ้าน ภายใน 2 ตำบล เกี่ยวกับข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาสังคมขององค์กรที่มีต่อชุมชน

2. อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบันทึกเสียง และอุปกรณ์เกี่ยวกับการจัดบันทึกข้อมูลภาคสนามเพื่อใช้บันทึกข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตตลอดจนจัดเตรียมและศึกษาประเด็นคำถามที่ต้องการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายในแต่ละครั้ง

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล สามารถจำแนกได้ตามขั้นตอนดังนี้ คือ

1. ขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อผู้บริหารระดับสูงของเมืองแร่ทองคำชาตรีและหน่วยงานราชการที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ภายในขอบเขตการวิจัย
2. ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายทั้ง 4 กลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วย 1) ผู้บริหารระดับสูงของเมืองแร่ทองคำชาตรี 2) ผู้ปฏิบัติงานภายในเมืองแร่ทองคำชาตรี 3) ผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้าน ภายใน 4 หมู่บ้าน และ 4) ประชาชนทั่วไปที่อยู่อาศัยอยู่รอบๆ พื้นที่ดำเนินโครงการเมืองแร่ทองคำชาตรี โดยการบันทึกเทปและจัดบันทึกภาคสนาม
3. เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการถอดเทปที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้ศึกษาได้สรุปใจความสำคัญโดยคงสาระและรายละเอียดของเรื่องไว้ให้ได้มากที่สุด จากนั้นจึงตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลพร้อมนำไปวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำไปพร้อมกับการรวบรวมข้อมูลตลอดระยะเวลาในการทำวิจัย ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยนำข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบมาจัดทำเป็นระบบ หาความหมายและทำความเข้าใจกับความหลากหลายและความแตกต่างของข้อมูลที่ได้มา เพื่ออธิบายเงื่อนไข ปัจจัยหรือองค์ประกอบที่เป็นสิ่งแวดล้อมตามปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร

การวิเคราะห์ข้อมูลจะกระทำไปพร้อมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับการสัมภาษณ์ โดยนำข้อมูลที่เก็บ มารวบรวมแยกหน่วยการวิเคราะห์ โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จะเลือกตามแนวคำถามจะนำมารวบรวมจัดระบบเป็นหมวดหมู่ แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์และอภิปรายผลตามขั้นตอนของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพให้ครอบคลุมประเด็นที่กำหนดไว้

ข้อมูลและผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมด ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นภาพรวมเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ที่เป็นเงื่อนไขที่มีผลต่อการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและนำผลการวิจัยมาเขียนเป็นรายงานต่อไป

การสรุปผล อภิปรายและข้อเสนอแนะ

หลังจากได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาแล้ว จึงนำเสนอข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลการวิจัยโดยนำมาเปรียบเทียบกับแนวคิดทฤษฎีและเอกสารวิชาการที่ศึกษามาแล้วว่าสอดคล้องกันหรือไม่อย่างไร พร้อมทั้งแสดงข้อเสนอแนะในการวิจัย

ความน่าเชื่อถือของงานวิจัยเชิงคุณภาพ

โดยทั่วไปถือว่าผู้วิจัยเป็นเครื่องมือในการวิจัยเชิงคุณภาพที่ดีที่สุด ความน่าเชื่อถือของงานวิจัยจึงขึ้นอยู่กับตัวผู้วิจัย ดังนั้น ผู้วิจัยได้มีการเตรียมความพร้อมในด้านต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อให้ได้เครื่องมือที่สามารถเข้าถึงและได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นไปตามการดำเนินนโยบายด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของเมืองแร่ทองคำชาติ และผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาในครั้งนี้แบบเฉพาะเจาะจง โดยเลือกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับองค์กรจริง ๆ และตลอดระยะเวลาของการศึกษา ผู้วิจัยได้มีการทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมแนวคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น พร้อมทั้งได้ปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาซึ่งมีประสบการณ์และมีความเชี่ยวชาญ ในกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ สำหรับการตรวจสอบข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะทำการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation Check) ซึ่งมีวิธีการดังนี้ (อัจฉนา เจศรีชัย, 2550, หน้า 48-49)

1. การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation Check) คือ การตรวจสอบว่าข้อมูลที่เก็บรวบรวมมานั้นมีความถูกต้องหรือไม่ การตรวจสอบนั้นผู้วิจัยอาศัยการตรวจสอบจากแหล่งที่มาของข้อมูล ดังนี้

1.1 แหล่งข้อมูล การสัมภาษณ์นั้นผู้วิจัยไม่ใช้ผู้ให้ข้อมูลซ้ำคนเดิม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและเป็นการประเมินข้อมูลว่ามีการเปลี่ยนแปลง เมื่อตรวจสอบแล้วได้ข้อมูลเหมือนเดิมทุกครั้งแสดงว่า ข้อมูลนั้นเชื่อถือได้ แต่หากข้อมูลที่ได้มีความขัดแย้งกัน ผู้วิจัยจะเข้าไปในชุมชนอีกครั้งหนึ่งเพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติมและเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

1.2 แหล่งสถานที่ การสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลคนเดิมในสถานที่ ที่แตกต่างกัน เช่น การสัมภาษณ์ผู้บริหารที่ทำงาน กับที่บ้าน แล้วสังเกตความเหมือนหรือความแตกต่างของข้อมูล หากข้อมูลมีความเหมือนกันถือว่ามีความเที่ยงตรง

1.3 แหล่งเวลา การสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลเดิมในเวลาที่แตกต่างกัน เช่น เวลาเช้า บ่าย หรือเย็น บางครั้งอาจจำเป็นต้องทิ้งช่วงห่างของเวลาให้มากยิ่งขึ้น โดยการถามซ้ำในคำถามเดิม

2. การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation Check) การรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างกัน โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของทั้งทางองค์กรเอง กับประชาชนภายในชุมชนใกล้เคียงเหมือนแร่ทองคำ ร่วมกับการสัมภาษณ์เพื่อนำพฤติกรรมที่สังเกตพบ ตลอดจนปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาเชื่อมโยงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลักว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร

หลังจากที่ตรวจสอบแบบสามเส้าแล้วก็มีการซักถามผู้ให้ข้อมูลหลักอีกครั้งเพื่อความถูกต้องของข้อมูล โดยการเขียนเป็นเอกสารให้ผู้ให้ข้อมูลได้อ่านว่ามีความถูกต้องหรือไม่ และกระทำการแก้ไขให้สมบูรณ์ต่อไป

